

ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВІКТОРА ІКОННИКА

УДК 78.087.68:78.071.2(477)Іконник

DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052x.1\(46\).2020.198524](https://doi.org/10.31318/2414-052x.1(46).2020.198524)

СІРАШ А. В.

Сіраш Анна Володимирівна — методист вищої категорії, старший викладач кафедри оркестрового диригування та інструментознавства, здобувач кафедри світової музики Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8930-550X>

ВІКТОР ІКОННИК: ВІД ЕКСПЕРИМЕНТУ ДО ТРАДИЦІЇ

Розглянуто становлення першого камерного хорового колективу України під орудою В. М. Іконника, соціокультурні чинники, що зумовили його появу. Розкрито новаторство В. Іконника в роботі з хором, зокрема: започаткування камерного хорового виконавства в Україні; виховання високо професійного, мобільного творчого колективу з необмеженими можливостями; відродження й реставрування вітчизняної хорової спадщини XVII–XVIII століть; виконання практично невідомої старовинної та сучасної західноєвропейської музики, популяризація творчості сучасних українських композиторів. Оновлений репертуар потребував відповідних виражальних засобів хорового звучання, виховання універсального співака-віртуоза. 5 липня 1973 року при Українському гастрольно-концертному об'єднанні було створено Київський камерний хор, його керівником призначено Віктора Михайловича Іконника. У хорі співали професійні музиканти, які перейшли з аматорського хору, і ті, хто приїхав з інших міст України і був зарахований до колективу за конкурсом. Розпочавши свою діяльність із виконання шедеврів музичного Ренесансу, аматори охопили хорові твори майже всіх стилів минулого. Вершиною їх творчих досягнень було виконання «Високої меси» Й. С. Баха й ораторії «Пори року» Й. Гайдна. Водночас співаків постійно приваблювали сучасні, складні за інтонаційною мовою та фактурою хорові твори *a cappella*. В. Іконник започаткував камерне хорове виконавство в Україні, створив мобільний творчий колектив з необмеженими творчими можливостями, сприяв відродженню й реставруванню вітчизняної хорової спадщини XVII–XVIII століть — творів духовної тематики мовою оригіналу; працював із практично невідомою старовинною і сучасною західноєвропейською музикою, популяризував творчість сучасних українських композиторів; одним із перших відкрив нові майданчики для виконання хорової музики — Державний архітектурно-історичний заповідник «Софійський музей», Трапезну палату в Києво-Печерському заповіднику, музей «Кирилівська церква», музей «Андріївська церква», Будинок органної та камерної музики (будівля римо-католицького храму).

Ключові слова: камерне хорове виконавство, аматорський хор, творчість Віктора Іконника, експеримент, виконавські традиції.

Постановка проблеми. Віктор Михайлович Іконник — знакова постать в українському хоровому мистецтві. Завдяки його енергії, творчій сміливості, прагненню розвивати хорове мистецтво, у 1960-ті роки було створено перший в Україні камерний хор. В. Іконник зважився на творчий експеримент і довів, що хорове мистецтво — це не просто «мистецтво мас», а культурний феномен, який має глибокі традиції, виховує художній смак, формує інтелектуальну особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що Віктор Іконник, по суті, став засновником камерного хорового виконавства в Україні, а організований ним колектив тривалий час був провідним у хоровому мистецтві країни, його постать, творча діяльність рідко привертають увагу дослідників. Окремі публікації не дають повного уявлення про масштаб і «революційність» його діяльності. Так, Юлія Стасюк побіжно характеризує В. Іконника як визначного громадсько-культурного діяча, головного диригента Київського камерного хору ім. Б. М. Лятошинського¹. Сергій Синява і Людмила Хіврич публікують розгорнуті інтерв'ю з диригентом², у яких висвітлюють переважно його творчу і просвітницьку діяльність, історію створення камерного хору, репертуар колективу. Галина Степанченко³ розглядає виконавський аспект творчості цього колективу, цінність її думки в тому, що вона розкриває ці питання не тільки як музикознавець, а й як колишня співачка аматорського хору В. Іконника. У монографії Анатолія Лашенка постать диригента згадано в контексті аналізу київської хорової школи⁴. Особливою *terra incognita* дотепер залишається «аматорський період» біографії камерного хору — тут можемо спиратись лише на спогади диригента і його сучасників. Необхідність розширити коло фактологічних джерел, розкрити етапи становлення й розвитку першого в Україні камерного хору зумовлює *актуальність та наукову новизну* статті.

Мета статті — висвітлити початковий період творчого шляху першого камерного хорового колективу України під орудою В. М. Іконника.

Джерельну базу дослідження становлять спогади перших хористів (з аматорського хору), Віктора Іконника, його дружини Валентини Олександрівни Іконник-Захарченко, матеріали із сімейного архіву родини Іконників, архівні документи, що зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ).

Виклад основного матеріалу. Протягом 50–60-х років ХХ століття хорове мистецтво України перебувало в стані творчого занепаду. Одна з причин — недосконалість системи спеціальної підготовки керівників хорових колективів і вчителів співу та музики, унаслідок чого вона не могла задовольнити потребу у професійних хормейстерах: «за даними Міністерства освіти УРСР, в республіці налічується близько 30 тисяч загальноосвітніх шкіл, у яких у 1959/1960 навчальному році працювало 4960 учителів співу і музики, з яких тільки 2157 осіб мали спецпідготовку»⁵. Така ж

¹ Стасюк Ю. В. Іконник — диригент київського камерного хору імені Б. Лятошинського // Молодь і ринок. 2012. № 10. С. 131–136.

² Синява С. Виктор Иконник: «Не знаю, что такое слава...» // Зеркало недели. 1999. № 50. 17 декабря; Хіврич Л. М. Духовність — краси основа // Музика. 1989. № 6. С. 14–18.

³ Ідеться про статті Г. В. Степанченко: Самовіддане служіння музиці // Музика. 2005. № 3. С. 18–19; Ансамбль класичної музики імені Бориса Лятошинського: 40 років творчого шляху // З надією в серці : зб. ст. Київ : Фенікс, 2015. С. 171–174.

⁴ Лашенко А. П. З історії київської хорової школи. Київ : Муз. Україна, 2007. 200 с.

⁵ Доповідні записки хорового товариства УРСР до ЦК КПУ України про творчу діяльність за 1965 рік // ЦДАМЛМ України. Ф. 635. Оп. 1. Арк 1, 5–15.

ситуація склалась і в самодіяльних колективах, у яких лише 29% керівників хорів мали спеціальну освіту. Видається доречним навести фрагмент із доповідних записок хорового товариства УРСР до ЦК КПУ України про творчу діяльність за 1965 рік, які свідчать про стагнацію в хоровому мистецтві республіки: «Хорове мистецтво є найбільш демократичним, найбільш масовим і найбільш улюбленим мистецтвом нашого народу. Але пропаганда високих художніх зразків його у нас поставлена не задовільно. <...> Концерти навіть кваліфікованих хорів проходять при напівпорожніх залах. Філармонії і інші концертні організації, несучи великі збитки від гастролей великих хорових колективів, намагаються уникати від систематичного показу їх, обмежують епізодичними концертами і на другорядних концертних площадках. <...> Одною з причин упадку інтересу до хорового співу є те, що провідні колективи нашої республіки останніми роками знизили до нуля випуск нових програм. <...> Сумна картина спостерігається і в хоровій самодіяльності, де більшість керівників хорів, не маючи спеціальної підготовки, обмежуються двоголосним співом з обов'язковим супроводом баяна чи акордеона. В Україні, яка на весь світ славиться своїм традиціями, народним багатоголосним співом а-капела, зараз гостро стоїть питання про відродження цих традицій. <...> Завдяки відсутності систематичної учоби по опануванню нотною грамотою, більшість існуючих хорів, в тому числі і професійних, вивчають нові хорові твори не з нот, а на слух, під рояль або баян. І коли все ж таки в республіці відмічаються значні досягнення в розвитку хорового мистецтва, то це треба віднести на рахунок самовідданої праці поодиноких “маяків” — справжніх ентузіастів хорової справи, на рахунок величезної музичної обдарованості, талановитості нашого народу і його традиційної пристрасті до хорового співу»¹.

Одним із таких ентузіастів був Іконник Віктор Михайлович. Народився він 1919 року в селі Іванівці Оболонського району Полтавської області, у родині сільських учителів². Батьки вели активну творчо-просвітницьку роботу. Мати, Марфа Іванівна, організувала самодіяльний хор колгоспників, який під її орудою виконував твори М. Леонтовича, російську та зарубіжну класику. Віктор Іконник зазначав у своїх спогадах, що його мати знала й любила твори Дмитра Бортнянського та Максима Березовського, але в ті часи їх виконання було неможливим. Батько, Михайло Іконник, організував колгоспний театр, де зміг реалізувати професійні режисерські навички. Отже, Віктор Іконник зростав у творчому середовищі. Зв'язок сім'ї з церковним співом плекав любов до хорового мистецтва — як наслідок, багатий слуховий досвід, набутий у дитинстві, сформував музичні смаки майбутнього диригента, його захоплення хоровою музикою взагалі і старовинною, духовною музикою зокрема.

Аматорський хор під орудою Віктора Іконника був організований на пропозицію студентської молоді Київської консерваторії у травні 1964 року³. Згодом цей колектив

¹ Там само. У цитаті збережена стилістика оригіналу.

² Дід Віктора Іконника був регентом у сільській церкві на Полтавщині. Батько, Михайло Іконник, здобув режисерську освіту у Харківському музично-драматичному інституті, а пізніше отримав кваліфікацію викладача німецької мови та математики. Мати, Марфа Іванівна, закінчила Лубенське єпархіальне училище, де одержала кваліфікації народного вчителя та церковного регента (керівник хору, у якому вона співала в Лубнах, був випускником Петербурзьких регентських курсів). Саме завдяки матері В. Іконник уперше доторкнувся до традиції Петербурзької хорової школи.

³ До створення камерного аматорського хору (1964) В. Іконник працював з такими колективами: хор Ніжинського педагогічного інституту імені М. Гоголя, Музично-педагогічного факультету Київської консерваторії імені П. І. Чайковського (1961–1968), Київського педагогічного інституту імені М. П. Драгоманова (1961–1973).

став Камерним хором Хорового товариства УРСР¹. Першими до хору увійшли музиканти-ентузіасти київських вищих навчальних закладів — консерваторії, університету імені Т. Г. Шевченка, політехнічного та педагогічного інститутів².

Поява такого творчого колективу значною мірою була зумовлена подіями соціокультурного життя країни: хрущовська відлига, послаблення «залізної завіси», поширення ідей національного відродження, загальне творче піднесення... Одним із найважливіших зовнішніх чинників вважаємо гастролі зарубіжних камерних хорів з Америки: Камерного хору (Robert Shaw Chorale) під керівництвом Роберта Шоу (Robert Shaw, 1962) і студентського хору Оберлінського коледжу (Oberlin College, м. Оберлін, штат Огайо, США) під керівництвом Роберта Фаунтена (Robert Fountain, 1964). Майже 60% учасників студентського хору навчалися в консерваторії при Оберлінському коледжі, інші були студентами філософського, математичного, біологічного факультетів. За художнім рівнем цей колектив не поступався хору Роберта Шоу. Більше того, молодь не лише співала — дехто з хористів брав участь у виконанні творів Й. С. Баха як оркестранти, співаки танцювали під час виконання «Народного танцю» з опери Аарона Копленда (Aaron Copland) «Ласкава земля» («The Tender Land») тощо. За словами В. Іконника, саме виступ студентського хору Оберлінського коледжу поставив крапку у прийнятті рішення про створення аматорського колективу. Маєстро стверджував: «У нас теж є такі прекрасні музиканти, голосисті студенти...»³.

Від початку В. Іконник головним завданням вважав виховання високо професійного творчого колективу. Маєстро пообіцяв хористам, що вони будуть співати не гірше, ніж хори, що приїздили зі США. Для досягнення амбітної мети диригент вибудував певний стратегічний план: по-перше, — репертуарна концепція, яка стала викликом творчій «застиглості», репертуарній «порожнечі», що панувала на той час у хоровому виконавстві. Віктор Іконник вирішив відкрити слухачеві старовинну музику, пропагував надзвичайно рідко виконувані сучасні вітчизняні й західноєвропейські хорові твори.

Диригент вдумливо вибудовував концертні програми колективу, щоразу ретельно формуючи їх стильову цілісність. «Унікав “програм-вінегретів”, розрахованих, на його переконання, на дешевий успіх. Навпаки, він вважав, що слухачів потрібно виховувати — будь-який концерт мав репрезентувати певний жанр, стиль або епоху»⁴. Так, перша концертна програма хору, за словами Валентини Іконник-Захарченко, була побудована так: перше відділення — старовинна музика епохи Відродження, друге відділення — твори Бориса Лятошинського⁵. Колектив став першим виконавцем багатьох

¹ За даними архіву ЦДАМЛМ України (Республіканський будинок органної та камерної музики // ЦДАМЛМ України. Ф. 1312. Оп. 1. Спр. 61А. Арк. 7, 8, 9) Постановою Ради Міністрів УРСР від 27 квітня 1959 року за № 617 було створено Організаційний комітет Хорового товариства УРСР. Хорове товариство засноване як добровільна творча, масова, державна організація, яка об'єднувала діячів музичного та хорового мистецтва Радянської України. Постановою Ради Міністрів УРСР від 11 січня 1968 року № 17 Хорове товариство УРСР перейменували на Музично-хорове товариство Української РСР. Постановою Ради Міністрів УРСР від 18 листопада 1975 року № 504 Музично-хорове товариство УРСР було перейменоване на Музичне товариство Української УРСР. Нині це Всеукраїнська музична спілка.

² На той час Віктор Михайлович Іконник працював у Київській консерваторії імені П. І. Чайковського, де вів хоровий клас на диригентському та музично-педагогічному факультетах, та у Київському педагогічному інституті імені М. Драгоманова на музичному факультеті.

³ Інтерв'ю В. М. Іконника. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) // Сімейний архів В. М. Іконника та В. О. Іконник-Захарченко.

⁴ Цит. за: Хіврич Л. М. Духовність — краси основа // Музика. 1989. № 6. С. 18.

⁵ Перший виступ хору відбувся восени 1964 року в Малому залі Київської консерваторії імені П. І. Чайковського.

хорових творів композитора, з яким протягом трьох років активно співпрацював. Б. Лятошинський приділяв колективу багато уваги: спеціально писав для нього твори (цикл «З минулого» присвячено В. М. Іконнику), відвідував репетиції, концерти. «“Аматори”, — згадував В. Іконник, — були першими виконавцями багатьох творів Б. Лятошинського, а останні цикли я одержував просто від нього і брав до роботи ще до публікації. Усі вони — справжні шедеври, у них Лятошинський постає і як незрівнянний знавець хорових звучностей, і як новатор, винахідник нових виражальних можливостей хорового співу. Він доручає хору такі незвичайні речі, на які до нього жодний композитор не наважувався, і головне — все чудово звучить і цілком здійсненне для технічно озброєного колективу. Дружнє спілкування з видатним майстром і прекрасною людиною вплинуло на мій світогляд як музиканта, на подальшу мою роботу»¹.

На жаль, програми концертних виступів аматорського хору (1964–1973) майже не збереглися. В архіві ЦДАМЛМ України є лише записи Віктора Іконника щодо репертуару аматорського хору, у якому були: сучасна українська музика (твори Б. Лятошинського); музика епохи Відродження (Ж. Дебре, О. Лассо, К. Жанекен та ін.); вокально-симфонічні твори західноєвропейських композиторів (кантати й «Висока меса» (сі мінор) Й. С. Баха, «Реквієм» Л. Керубіні, «Пори року» Й. Гайдна).

Обраний репертуар вимагав від диригента нового хорового звучання, виховання універсального співака-віртуоза. Методи роботи В. Іконника з артистами хору вибудовувались на основі досвіду, набутого під час навчання в класі Костянтина Пігрова². За методикою професора, виховання хорового співака-ансамбліста мало спиратись на розвиток вокальної виконавської техніки: вміння вільно володіти голосом, подавати красивий, виразний звук з максимальною точною інтонацією; розвивати вокальне дихання, що надає можливість досягнути вокальної і технічної гнучкості; вміння прикривати звук, мати чітку дикцію; бути музично грамотним — вільно і чітко співати інтервали, мати розвинене відчуття гармонії, що нерозривно пов'язане з відчуттям хорового ансамблю, володіти точністю виконання ритму, уміти чути музику всього виконуваного твору. Як згадує В. Іконник, «...це була школа справжнього професіоналізму, яка характеризувалась не тільки чіткою системою знань і навичок, а й певними етичними настановами. Насамперед, вимогливістю до себе і до хорового колективу, безкомпромісністю щодо художнього рівня виконання. Все життя я суворо дотримуюсь цього принципу. <...> Я твердо переконаний, що без міцної технічної бази жодне мистецтво існувати не може»³.

З першої репетиції Віктор Михайлович, за словами його дружини, розмістив співаків квартетами (по одному хористу з кожної партії)⁴, тоді як у вітчизняній практиці було прийняте статичне розміщення, за голосами. Така перестановка не лише вивела артистів із зони комфорту, а й змінила статус хориста: зі *співака хору* він перетворився на *співака-соліста*, *співака-ансамбліста*. За допомогою такого розміщення диригент створив сприятливі умови для розвитку й удосконалення вокально-ансамблевої техніки. Співаки вчилися тонко відчувати гармонічні сполучення; використовуючи внутрішні слухові уявлення, знаходити точну інтонацію тих тонів, що

¹ Хіврич Л. М. Духовність — краси основа // Музика. 1989. № 6. С. 18.

² Костянтин Костянтинович Пігров (1876–1962) — хоровий диригент, випускник регентських класів при Придворній співацькій капелі в Петербурзі, професор Одеської консерваторії, заслужений діяч мистецтв УРСР.

³ Хіврич Л. М. Духовність — краси основа // Музика. 1989. № 6. С. 16.

⁴ Ідею маестро перейняв у свого американського колеги Роберта Шоу.

звучать у їх партії, вирівнюватися динамічно, тембрально зі своїми партнерами і чути акорд загалом; усвідомленому розумінню всієї партитури та загальної побудови твору. Такий перетин голосів зумовив акустичні зміни у звучанні колективу, як результат — появу стереоефекту. Працюючи над удосконаленням вокально-виконавської техніки, диригент вдавався до методу власного практичного показу. Як згадує В. Іконник-Захарченко: «Він так голосом вмів показувати... (у нього був баритон) — відбувалася ніби німа сцена: він не співає, але показує, як треба. І відразу виникало питання: “А я зміг би так?”. Це було щось магічне. Він цим користувався і дуже часто цим налаштував, словами: “Далі точно так...”. Це був один із його методів роботи»¹. Звучання камерного хору Віктор Іконник порівнював із Литовським камерним оркестром (Lithuanian Chamber Orchestra) Саулюса Сондецькіса (Saulius Sondeckis): «Коли його камерний оркестр грає, особливо повільні частини Й. С. Баха або будь-що інше, для мене це як хор. Я працюю як Сондецькіс з оркестром, мені подобаються норми звучання. <...> Я прагну того, щоб хористи виконували так чітко, як оркестранти, які добре грають»². У слуховому уявленні хормейстера відбувався перетин камерного хорового звучання з камерним оркестровим, тому він використовував вокальний звук, подібний до оркестрового. За спогадами співачки хору Галини Степанченко, «спів був своєрідний, “інструментальний” — таким чином Віктор Михайлович домагався досконалого ансамблю»³. «Репетиції Віктора Михайловича проходили з великою самовіддачею хормейстера і співаків. Віктор Іконник вимагав від артистів ювелірного відшліфування деталей твору, інтонаційної чистоти. У наполегливій роботі поступово вимальовувався задум його інтерпретації»⁴.

Любительський хор по-різному сприймали в культурному середовищі Києва. Студентська молодь, переважно із захопленням відвідувала концерти, намагалася стати частиною колективу. «Навчаючись на музично-педагогічному факультеті, — згадує колишня співачка хору Світлана Мартиненко, — я дізналась, що хоровим класом керує Віктор Іконник. За професією я — скрипалька, але дуже люблю співати. Перша репетиція перевернула все моє життя. Скрипку я забула, була лише одна думка — співати в Любительському хорі»⁵. У музичних колах критикували насамперед репертуар, а інколи говорили, що хор Іконника співає «а ля Роберт Шоу». Згадуючи виступ на одному з конкурсів, Віктор Михайлович зазначав: «Ми були “білою вороною”. Газета “Правда” писала, що молодий диригент, випускник Одеської консерваторії, представив хороший хор, але чомусь вони не знайомі з українським репертуаром. Вони співають не те, що всі...»⁶. Про хор захоплено відгукувались випускники Київської консерваторії. Додаємо лист (фото 1), що зберігається в ЦДАМЛМ міста Києва⁷. Він був надісланий директору-художньому керівнику Укрконцерту Роберту Висоцькому від артистів і викладачів музичних закладів міста Рівне (випускників Київської консерваторії).

¹ З інтерв'ю з В. О. Іконник-Захарченко автора статті.

² Інтерв'ю В. М. Іконника, 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) // Сімейний архів В. М. Іконника та В. О. Іконник-Захарченко.

³ Степанченко Г. В. Ансамбль класичної музики імені Бориса Лятошинського: 40 років творчого шляху // З надією в серці : зб. ст. Київ : Фенікс, 2015. С. 172.

⁴ Степанченко Г. В. Самовіддане служіння музиці // Музика. 2005. № 3. С. 19.

⁵ Синява С. Віктор Іконник: «Не знаю, що таке слава...» // Зеркало недели. 1999. № 50, 17 декабря.

⁶ З інтерв'ю В. М. Іконника, записаного на компакт-диску, що зберігається у сімейному архіві.

⁷ Доповідні записки хорового товариства УРСР до ЦК КПУ України про творчу діяльність за 1965 рік // ЦДАМЛМ України. Ф. 635. Оп. 1. Арк 1, 5–15.

Тривалий час керівник хору робив усе можливе, щоб на основі аматорського колективу офіційно заснувати професійний камерний хор, але всі його зусилля залишалися марними — на офіційному рівні ініціативи диригента просто ігнорувалися. Знаковим для аматорського хору став виступ у Київській філармонії 1972 року. На концерті, під час якого під орудою Володимира Кожухаря виконувалась «Висока меса» Й. С. Баха, був присутній міністр культури Грузії, композитор Отар Тактакішвілі. Митець настільки був вражений виконавською майстерністю аматорського хору, що зробив усе від нього залежне для його перетворення на Київський камерний хор. Тож, як це нерідко трапляється, «щасливий випадок» допоміг з'явитися на мистецькому небосхилі України першому професійному камерному хору.

5 липня 1973 року при Українському гастрольно-концертному об'єднанні було створено Київський камерний хор, а його керівником призначено Віктора Михайловича Іконника¹. У хорі співали професійні музиканти, які перейшли з аматорського хору, і ті, хто приїхав з інших міст України і був зарахований до колективу за конкурсом. Київський камерний хор продовжував рухатися новаторським шляхом, наміченим ще для аматорського хору. Як зазначає Людмила Хіврич, «“Золотим фондом” його (Київського камерного хору. — А. С.) стала значна частина репертуару Любительського хору Музично-хорового товариства УРСР. Розпочавши свою діяльність з виконання шедеврів музичного Ренесансу, аматори охопили майже всі хорові стилі минулого. Вершиною їхніх творчих досягнень було виконання “Високої меси” Й. С. Баха та ораторії «Пори року» Й. Гайдна. Водночас співаків постійно вабили сучасні, складні інтонаційною мовою та фактурою хорові твори а капела»².

Паралельно зі старовинною західноєвропейською музикою, одним із перших Віктор Іконник розпочав роботу над українською духовною хоровою спадщиною, яка багато років була під негласною забороною — твори М. Дилецького, Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя. Їх включено до репертуару хору 1977 року. Першим був Хоровий концерт № 32 Д. Бортнянського (замість оригінального тексту були вірші Олексія Івановича Машистова). Починаючи з 1978 року, хор поступово почав виконувати духовні твори з оригінальним текстом: у репертуарі з'явилися «Воскресенський канон» та «Партесний концерт» М. Дилецького (1989 року були здійснені записи творів «Воскресенський канон», «Служба восьмиголосна» (Київська), «Служба восьмиголосна» (Препорціальна), «Тіло Христове»), хоровий концерт «Не отвержи мене во время старости» М. Березовського, «Херувимська пісня» А. Веделя (1987 року в Софіївському соборі були записані хорові концерти №№ 8–15 А. Веделя).

¹ За даними архівних документів, на посаду художнього керівника і диригента камерного хору В. М. Іконника було зараховано Наказом № 107 по Українському гастрольно-концертному об'єднанню від 5 липня 1973 року. У структурі концертно-гастрольного об'єднання «Укрконцерт» колектив перебував до 1986 року. Відповідно до Наказу Міністерства культури УРСР за № 1031 від 8 жовтня 1985 року, з 1 січня 1986 року Київський камерний хор імені Б. М. Лятошинського переведено з Укрконцерту в Республіканський будинок органної та камерної музики. Творчий колектив Республіканського Будинку органної і камерної музики збільшився на 42 артиста (Республіканський будинок органної та камерної музики // ЦДАМЛІМ України. Ф. 1312. Оп. 1. Спр. 61 А. Арк. 7, 8, 9).

² Хіврич Л. М. Передмова // Співає Київський камерний хор : у 2 ч. Ч. 1. Київ : Муз. Україна, 1976. С. 1.

УВАЖАЕМЫЙ РОБЕРТ МИХАЙЛОВИЧ!

2197
3000
7

Мы, преподаватели, музыкальных заведений г.Ровно решили поделиться своим мнением о выступлении Киевского камерного хора. Несколько лет назад, будучи студентами консерватории, нам удалось послушать в зале Киевского Дома учителя выступление камерного хора. Это был хор, составлен из любителей пения: людей разных профессий, но любящих хоровое искусство. Уже в то время говорилось как бы перевести данный любительский коллектив на профессиональные "рельсы".

Благотворное влияние на хор в свое время оказало хоровое общество г.Киева. Но вывести коллектив на высшую ступень им не удалось и только руководство Укрконцерта, учитывая перспективу данного исполнительского жанра ныне ставшего популярным в нашей стране, учитывая опыт руководителя, создало профессиональный камерный хор Украины.

И вот несколько дней назад нам, ровенчанам предоставилась возможность встретиться с этим молодым коллективом в зрительном зале. Вместо запланированного одного концерта в городе артистам пришлось выступить еще раз, но уже не по велению администрации филармонии, а по просьбе студентов и преподавателей пединститута, института культуры и муз.училища. Хор представил слушателям две большие и разные программы и ряд хоровых миниатюр "на бис". С большим внутренним тактом сдержанно, но вместе с тем по человечески одухотворенно прозвучали в первом отделении произведения Палестрины, Баха, Шютце. Во втором отделении исполнялась музыка украинских композиторов. Живо, темпераментно, одушевляясь красочной звуковой палитрой, щедривок Л.Дичко, артисты буквально приковали к себе внимание всего зала. Единство между исполнителями говорит об успехе этих концертов. Это был один из ярких примеров идейно-эстетического воспитания, дарящий огромный результат в целях формирования художественных вкусов молодежи, путем пропаганды лучших хоровых

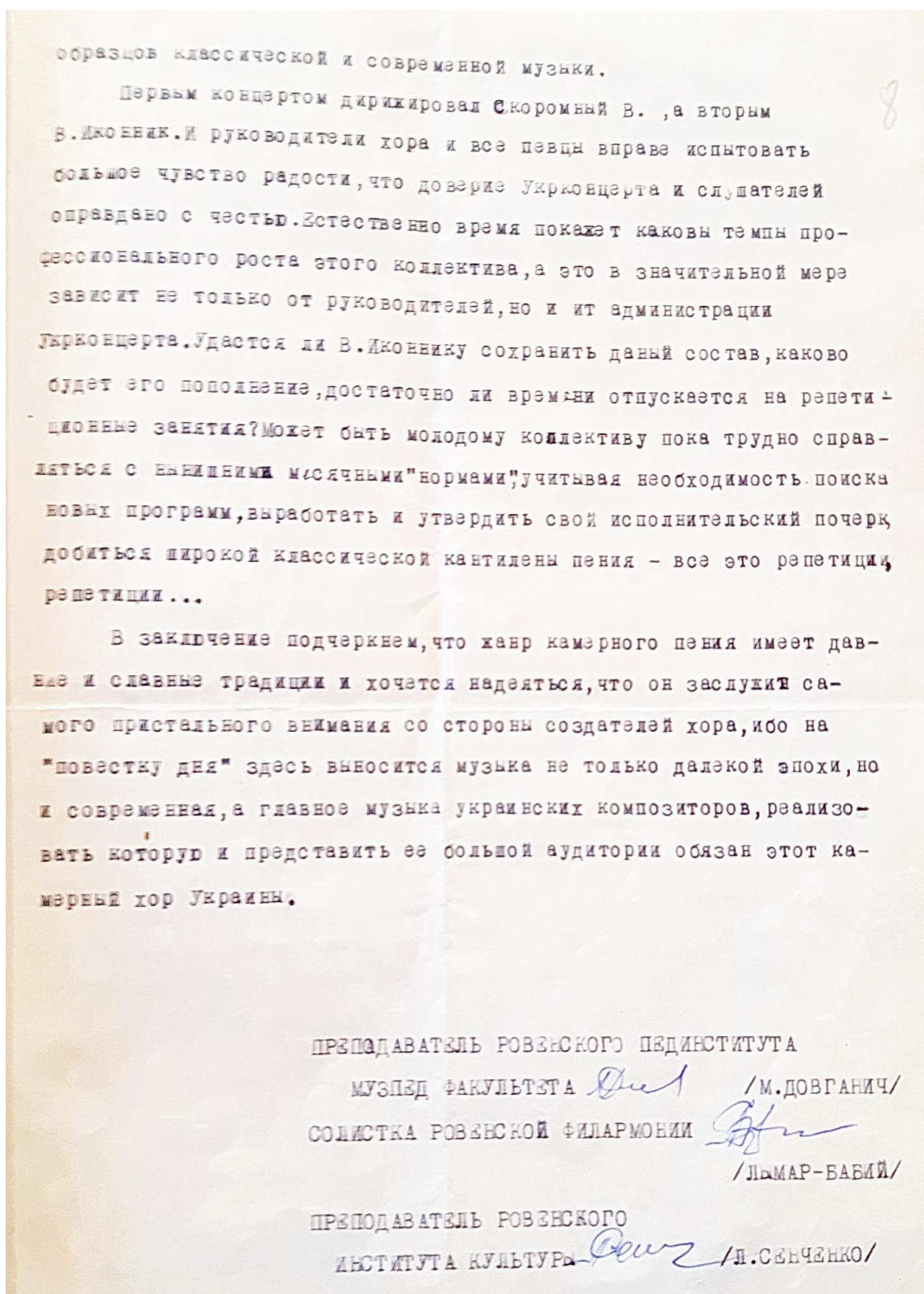

Фото 1. Лист директору, художньому керівнику Укрконцерту Роберту Висоцькому від артистів і викладачів музичних закладів міста Рівне (випускників Київської консерваторії).

Виконання старовинної української музики XVII–XVIII століть було б неможливим без співпраці хормейстера з композиторами й музикознавцями. У процесі реєстраційної та редакторської роботи над творами Віктор Михайлович тісно співпрацював із провідним фахівцем у сфері старовинної музики, професором НМАУ ім. П. І. Чайковського Ніною Герасимовою-Персидською, яка, за словами диригента, відіграла помітну роль у збагаченні репертуару колективу старовинною музикою. Валерій Шевчук — український письменник-шістдесятник, автор літературознавчих і публіцистичних праць, відомий інтерпретатор українського літературного бароко — допоміг здійснити українську транслітерацію церковнослов'янських текстів.

В. Іконник започаткував камерне хорове виконавство в Україні, створив мобільний колектив з необмеженими творчими можливостями, сприяв відродженню й реставруванню вітчизняної хорової спадщини XVII–XVIII століть — творів духовної тематики мовою оригіналу; працював із практично невідомою старовинною і сучасною західноєвропейською музикою, популяризував творчість сучасних українських композиторів; одним із перших відкрив нові майданчики для виконання хорової музики — Державний архітектурно-історичний заповідник «Софійський музей», Трапезну палату в Києво-Печерському заповіднику, музеї «Кирилівська церква» та «Андріївська церква», Будинок органної та камерної музики (будівля римо-католицького храму).

Колектив, створений Віктором Іконником, працює й нині. У травні 1992 року його було реорганізовано шляхом об'єднання з камерним оркестром — так народився Ансамбль класичної музики імені Бориса Лятошинського. Починаючи з 2000 року, його очолює художній керівник Валентина Іконник-Захарченко, яка продовжує традиції, започатковані Віктором Іконником.

Висновки. Справа, яку розпочав Віктор Іконник, має в Україні своїх послідовників. У цьому переконує діяльність численних камерних хорових колективів, які розвивають традиції, закладені маестро. Серед них — філармонічні камерні хори: Академічний камерний хор «Чернівці» (м. Чернівці, керівник Наталя Селизньова), Академічний камерний хор «Бревіс» (м. Тернопіль, керівник Святослав Дунець), Камерний хор «Gloria» (м. Львів, керівник Володимир Сивохіп), Камерний хор імені Д. С. Бортнянського (м. Чернігів, керівник Іван Богданов), Академічна хорова капела «Орея» (м. Житомир, керівник Олександр Вацек) та ін.; муніципальні камерні хори: Хмельницький академічний камерний хор (м. Хмельницький, керівник Ігор Цмур), Муніципальний камерний хор (м. Кропивницький, керівник Юрій Любович), Камерний хор «Канон» (м. Черкаси, керівник Євген Воловенко), Академічний камерний хор «Кантус» (м. Ужгород, керівник Еміль Сокач) та ін.

Кожен із цих колективів здолав свій шлях розвитку, але традиційними для камерного хорового виконавства є творчі принципи Віктора Іконника:

- репертуар містить старовинну, класичну і сучасну музику вітчизняних і західноєвропейських композиторів, обробки народних пісень;
- залучення у процесі виконання сценічного простору: перестановки співаків хору, спів за межами сцени, елементи театралізації тощо;
- культурно-просвітницька діяльність — проведення лекцій-концертів, фестивалів, пошукова й редакторська робота, підготовка до видання нотних збірок, запис компакт-дисків тощо.

У 2014 і 2017 роках відбулися Перший і Другий Всеукраїнські фестивалі камерного хорового мистецтва імені Віктора Іконника, засновані з ініціативи Валентини Іконник-Захарченко. До участі були запрошені камерні колективи з різних міст України:

Муніципальний академічний камерний хор «Київ», камерний хор «Кредо», Академічний камерний хор «Хрещатик», камерний хор «Софія», камерний хор «Intermezzo», вокальний ансамбль сучасної музики «Alterratio» і старовинної музики «Vox Anime» (Київ); Камерний хор «Воскресіння» (Рівне); жіночий хор «Оріана» (Одеса). Фестивальні програми включали зразки старовинної, класичної та сучасної музики. Ансамбль класичної музики імені Бориса Лятошинського виконав твори, знакові для творчості Віктора Іконника і його Камерного хору: «Високу месу» Й. С. Баха й «Реквієм» В. А. Моцарта.

Справа, започаткована В. Іконником, успішно розвивається: професійні й аматорські колективи здійснюють активну виконавську й культурно-просвітницьку роботу, їхня творчість постійно привертає уваги музичної громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Доповідні записки хорового товариства УРСР до ЦК КПУ України про творчу діяльність за 1965 рік // ЦДАМЛМ України. Ф. 635. Оп. 1. Арк 1, 5–15.
2. Лашченко А. П. З історії київської хорової школи. Київ : Муз. Україна, 2007. 200 с.
3. Республіканський будинок органної та камерної музики // ЦДАМЛМ України. Ф. 1312. Оп. 1. Спр. 61-А. Арк. 7, 8, 9.
4. Інтерв'ю В. М. Іконника. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) // Сімейний архів В. М. Іконника та В. О. Іконник-Захарченко.
5. Сіраш А. В. Реформаторські тенденції у творчості Віктора Іконника // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 120 : Історія музики: проблеми, процеси, персони. Київ, 2017. С. 291–304.
6. Синява С. Виктор Иконник: «Не знаю, что такое слава...» // Зеркало недели. 1999. № 50, 17 декабря.
7. Стасюк Ю. В. Іконник — диригент київського камерного хору імені Б. Лятошинського // Молодь і ринок. 2012. № 10. С. 131–136.
8. Степанченко Г. В. Самовіддане служіння музиці // Музика. 2005. № 3. С. 18—19.
9. Степанченко Г. В. Ансамбль класичної музики імені Бориса Лятошинського: 40 років творчого шляху // З надією в серці : зб. ст. Київ : Фенікс, 2015. С. 171–174.
10. Хіврич Л. М. Духовність — краси основа // Музика. 1989. № 6. С. 14–18.
11. Хіврич Л. М. Передмова // Співає Київський камерний хор : у 2 ч. Ч. 1. Київ : Муз. Україна, 1976. С. 1.

REFERENCES

1. Supplementary notes of the USSR Choral Society to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on creative activity for 1965 [Dopovidni zapysky khorovoho tovarystva URSR do TSK KPU Ukrainy pro tvorchu diyal'nist' za 1965 rik]. *Central State Archive of Literature and Art of Ukraine*. Fund 635/1. Fol. 1, 5–15 [in Ukrainian].
2. Lashchenko, A. P. (2007). *From the history of the Kyiv choral school [Z istorii k kyivskoi khorovoi shkoly]*. Kyiv: Muzychna Ukraina, 200 p. [in Ukrainian].
3. Republican House of Organ and Chamber Music [Respublikans'kyu budynok orhannoi ta kamernoi muzyky]. *Central State Archive of Literature and Art of Ukraine*. Fund 1312/1/61A. Fol. 7, 8, 9.
4. Interview with V. M. Ikonnik (CD-ROM). *The family archive of V. M. Ikonnik and V. O. Ikonnik-Zakharchenko*.

5. Sirash, A. (2017). Reform tendencies in the work of Victor Ikonnik [Reformators'ki tendentsii u tvorchosti Viktora Ikonnyka]. *Scientific reporter of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Naukovij visnyk Nacionalnoi muzycnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Cajkovs'kogo]*. Issue 120: *Music History: Challenges, Processes, Persons [Istoriia muzyky: problemy, protsesy, persony]*, pp. 291–304 [in Ukrainian].

6. Siniava, S. (1999). Victor Ikonnik: “I don't know what glory is...”. *Mirror Weekly [Zerkalo nedeli]*, 50, 17 december.

7. Stasiuk, Yu. (2012). V. Ikonnik — conductor of the Kyiv B. Lyatoshynsky chamber choir [V. Ikonnyk — dyryhent kyivskoho kamernoho khoru imeni B. Lyatoshynskoho]. *You & Market [Molod i rynek]*, 10, pp. 131–136 [in Ukrainian].

8. Stepanchenko, H. (2005). Self-sacrificing service to music [Samoviddane sluzhinnya muzytsi]. *Music [Musyka]*, 3, pp. 18–19 [in Ukrainian].

9. Stepanchenko, H. (2015). Boris Lyatoshynsky's Classical Music Ensemble: 40 Years of Creation [Ansambl klasychnoi muzyky imeni Borysa Lyatoshynskoho: 40 rokiv tvorchoho shlyakhu]. *With hope in the heart [Z nadzieiuv sertsy]*, pp. 171–174 [in Ukrainian].

10. Khivrich, L. (1989). Spirituality is the basis of beauty. *Music [Musyka]*, 6, pp. 14–18 [in Ukrainian].

11. Khivrich, L. (1976). Foreword [Peredmovva]. *The Kyiv Chamber Choir sings [Spivaie kyivskiy kamerniy khor]*, in 2 vol. Vol. 1. Kyiv: Muzychna Ukraina, p. 1 [in Ukrainian].

Сираш А. В. Виктор Иконник: от эксперимента к традиции. Рассмотрены становление первого в Украине камерного хорового коллектива под руководством В. М. Иконника, социокультурные факторы, обусловившие его появление. Раскрыто новаторство В. Иконника в работе с хором, в частности: начало камерного хорового исполнительства в Украине; воспитание высоко профессионального, мобильного творческого коллектива с неограниченными возможностями; возрождение и реставрация отечественного хорового наследия XVII–XVIII веков; исполнение практически неизвестной старинной и современной западноевропейской музыки, популяризация творчества современных украинских композиторов. Обновлённый репертуар требовал соответствующих выразительных средств хорового звучания, воспитания универсального певца-виртуоза. 5 июля 1973 года при Украинском гастрольно-концертном объединении был создан Киевский камерный хор, его руководителем назначен В. Иконник. В хоре пели профессиональные музыканты, которые перешли из любительского хора, и те, кто приехал из других городов Украины и был зачислен в коллектив по конкурсу. Начав свою деятельность с исполнения шедевров музыкального Ренессанса, любители охватили хоровые произведения почти всех стилей. Вершиной их творческих достижений стало исполнение «Высокой мессы» Й. С. Баха и оратории «Времена года» Й. Гайдна. В то же время, певцов постоянно привлекали современные, сложные по интонационному языку и фактуре хоровые произведения *a cappella*. В. Иконник основал камерное хоровое исполнительство в Украине, создал мобильный творческий коллектив с неограниченными творческими возможностями, способствовал возрождению и реставрации отечественного хорового наследия XVII–XVIII веков — произведений духовной тематики на языке оригинала; работал с практически неизвестной старинной и современной западноевропейской музыкой, популяризовал творчество современных украинских композиторов; одним из первых открыл новые площадки для исполнения хоровой музыки — Государственный архитектурно-исторический заповедник «Софийский музей», Трапезную палату в Киево-Печерском заповеднике, музеи «Кирилловская церковь» и «Андреевская церковь», Дом органной и камерной музыки (здание римско-католического храма).

Ключевые слова: камерное хоровое исполнительство, любительский хор, творчество Виктора Иконника, исполнительские традиции.

SIRASH ANNA

Sirash, Anna — Methodist of the Highest Category, Senior Lecturer at the Department of Orchestral Conducting and Instrumentation, Postgraduate Researcher at the World Music Department at the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8930-550X>

DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052x.1\(46\).2020.198524](https://doi.org/10.31318/2414-052x.1(46).2020.198524)

VIKTOR IKONNYK: FROM EXPERIMENT TO TRADITION

The relevance of the study. Despite the fact that Victor Ikonnyk is considered as an outstanding founder of chamber choral performance in Ukraine, and taking into account that the ensemble organized by him was the flagship of choral art in the country for a long time, it is necessary to point out that his personality and creative legacy remain poorly explored and known. The “amateur period” of the chamber choir history still remains a largely “terra incognita” — the unknown land. The necessity of expanding the base of factual sources and deepening our ideas about the periods of formation and vectors of development of the first chamber choir in Ukraine determines the relevance and scientific novelty of this publication.

Main objective of the study is to highlight as fully as possible the initial period in the creative development of the chamber choir in Ukraine under the direction of V. Ikonnyk.

The author has employed the following **research methods**: source investigation to study archival records, and printed sources; historical-chronological to determine the stages of development of the Chamber Choir; analytical to study socio-cultural factors of the choir development; method of generalization to summarize the study.

Conclusions. On the basis of the study of archival records and interviews with Valentina Oleksandrivna Ikonnyk-Zakharchenko as well as analyzing the available periodical press publications, we have steady reason to say that V. Ikonnyk's innovative approach in directing the choir can be observed in all areas of his activity. The beginning of the tradition of chamber choral performance in Ukraine; the desire to educate a highly artistic, mobile creative team with unlimited opportunities; the revival and restoration of the national choral heritage of the seventeenth century (performance of works with spiritual themes in the original language); working with virtually unknown ancient and contemporary Western European music, spreading the creative legacy of contemporary Ukrainian composers of the time — all of the above is a testament to his reform efforts.

Also the following conclusion is that he was one of first who managed to draw attention to the sacred places of Kiev and open them as new venues for choral music — the State Architectural-Historical Reserve “Sofia Cathedral Museum”, the Refectory Church at the Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve, the Museum “St. Cyril Church”, the Museum “St. Andrew Church”, House of Organ and Chamber Music (the temple of Roman Catholic Church).

Evidence that the line of creative activity initiated by Victor Ikonnyk has its followers in Ukraine is a significant number of domestic chamber choirs that fruitfully develop the traditions laid by the maestro.

Keywords: chamber choral performance, amateur choir, creative legacy of Victor Ikonnyk, experiment, tradition.